

บทที่ 2

ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย

ในบทนี้จะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับภาพรวมของส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย โดยจะกล่าวถึงสาเหตุที่ธนาคารจำเป็นต้องได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย แสดงรูปแบบการคำนวณส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยกับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย ตลอดจนศึกษาส่วนประกอบของส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์

2.1 สาเหตุที่ต้องมีส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย

ในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงิน (Financial Intermediate) ของธนาคารพาณิชย์ โดยเป็นผู้จัดสรรเงินทุนจากผู้มีเงินออมไปให้แก่ผู้ที่ต้องการเงินทุน ทำให้ธนาคารต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ โดยสรุปได้ดังนี้

ความเสี่ยงในการผิดนัดชำระเงินกู้ (Credit Risk) เป็นความเสี่ยงที่ธนาคารพาณิชย์ในการไม่ได้รับคืนเงินกู้ การผิดนัดการชำระหนี้ก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ธนาคารทำให้ธนาคารขาดรายได้และสูญเสียเงินทุนซึ่งส่งผลกระทบต่อศักยภาพของธนาคาร การผิดนัดสัญญาจากผู้กู้รายเล็กหลายรายสามารถสร้างความเสียหายจำนวนมาก โดยส่งผลให้ธนาคารเกิดปัญหาความสามารถในการชำระหนี้ (Insolvency) และถ้าหากปัญหาการผิดนัดชำระเงินกู้ยังคงดำเนินต่อไปอาจส่งผลทำให้ธนาคารต้องปิดกิจการลงได้

ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย (Interest Rate Risk) เป็นความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยในตลาดส่งผลทำให้มูลค่าของสินทรัพย์และหนี้สินของธนาคารเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากธนาคารได้รับอุปทานเงินฝากและอุปสงค์เงินกู้ในเวลาที่แตกต่างกันทำให้ธนาคารประสบปัญหาการจัดพอร์ตสินทรัพย์และหนี้สินในระดับที่เหมาะสม ในกรณีที่ธนาคารได้รับอุปสงค์เงินกู้เพิ่มขึ้นแต่อุปทานเงินฝากยังคงเท่าเดิม ธนาคารจะระดมทุนเพิ่มผ่านทางตลาดการเงินยกตัวอย่างตลาดเงินกู้ยืมระหว่างธนาคารเพื่อนำมาให้แก่ผู้กู้ ในกรณีนี้ธนาคารต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการระดมทุนเพิ่ม (Refinance Risk) ซึ่งถ้าหากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคารเพิ่มขึ้นก็จะทำให้มูลค่าของหนี้สินของธนาคารเพิ่มขึ้นในขณะที่เงินกู้ที่ธนาคารปล่อยกู้เพิ่มขึ้นยังคงมีมูลค่าเท่าเดิม ในกรณีที่ธนาคารได้รับอุปทานเงินฝากเพิ่มขึ้นขณะที่อุปสงค์เงินกู้ยังคงเท่าเดิม ธนาคารจะนำเงินฝากส่วนเกินไปลงทุนในตลาดเงินกู้ระหว่างธนาคาร ในกรณีนี้ธนาคารจะเผชิญกับความเสี่ยงจากการลงทุนเพิ่ม (Reinvestment Risk) ซึ่งถ้าหากอัตรา

ดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคารลดลงก็จะทำให้มูลค่าของสินทรัพย์ของธนาคารลดลงในขณะที่หนี้สินของธนาคารยังคงมีมูลค่าเท่าเดิม

จากการที่ธนาคารพาณิชย์ต้องเผชิญกับความเสี่ยงดังที่กล่าวมาทำให้ธนาคารพาณิชย์ต้องการส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยระหว่างอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และอัตราดอกเบี้ยเงินฝากเพื่อเป็นผลตอบแทนและเป็นสิ่งจูงใจในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงินของธนาคารพาณิชย์

2.2 ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย

โดยตามหลักการแล้วส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ (Bank Interest Rate Spreads ; Spreads) สามารถคำนวณหาได้ 2 วิธีดังนี้ (Kunt and Huizinga, 1998)

1. Ex Ante Spreads เป็นส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่คำนวณมาจากอัตราดอกเบี้ยที่เรียกเก็บตามสัญญาเงินกู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก

2. Ex Post Spreads เป็นส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของอัตราดอกเบี้ยหรืออัตราผลตอบแทนและเงินปันผลของธนาคารที่ได้มาจากสินทรัพย์ทั้งหมดของธนาคารไม่ว่าจะเป็นเงินกู้หรือหลักทรัพย์ หักด้วย อัตราดอกเบี้ยที่เป็นต้นทุนของเงินทุนที่ใช้ในการลงทุนทั้งหมด

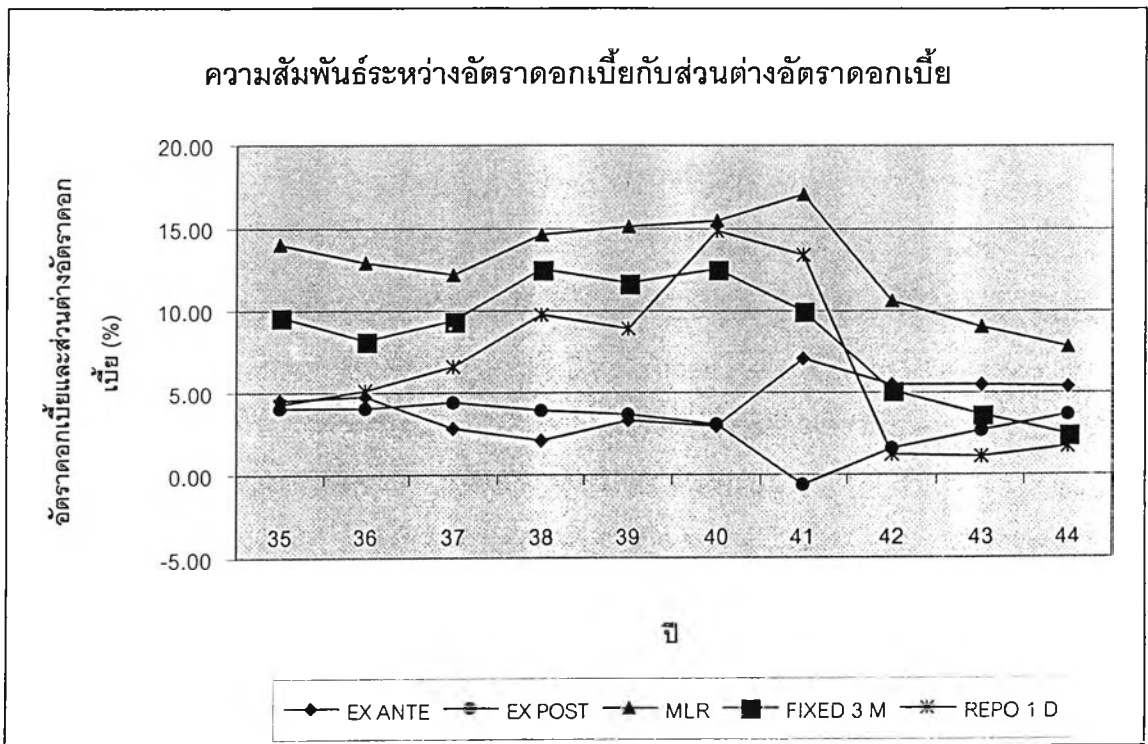
ปัญหาในการวัดส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยแบบ Ex Ante Spreads คือการที่แต่ละธนาคารมีความสามารถในการรับรู้ความเสี่ยงและความสามารถในการบริหารจัดการเงินกู้ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจทำให้มีปัญหาในการเปรียบเทียบส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยอาจเกิดการบิดเบือนของข้อมูลได้ยกตัวอย่างเช่นการที่ธนาคารขนาดเล็กมีความสามารถในการรับรู้ความเสี่ยงและความสามารถในการบริหารจัดการเงินกุน้อยกว่าธนาคารขนาดใหญ่ ทำให้ธนาคารขนาดเล็กกำหนดส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และเงินฝากที่มีขนาดใหญ่กว่าธนาคารขนาดใหญ่ ซึ่งถ้าหากพิจารณาส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยแบบ Ex Ante Spreads อาจสรุปได้ว่าธนาคารขนาดเล็กสามารถทำกำไรได้มากกว่าธนาคารขนาดใหญ่ซึ่งอาจบิดเบือนไปจากความเป็นจริง นอกจากนี้ยังมีปัญหาข้อมูลที่อาจไม่ตรงกับความเป็นจริงเพราะว่าอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารประกาศให้สาธารณะรับทราบนั้นมักเป็นการอ้างอิงเท่านั้นซึ่งอาจไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้ โดยเฉพาะอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ซึ่งขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของธนาคารและอำนาจในการต่อรองของผู้กู้ ส่วนปัญหาของ Ex Post Spreads นั้นอาจเกิดปัญหาจากการที่บัญชีงบดุลของธนาคารนั้นไม่ถูกต้องทำให้ข้อมูลบิดเบือนจากความเป็นจริง โดยอาจเกิดจากการจับคู่รายได้จากดอกเบี้ยและรายจ่ายดอกเบี้ยที่ผิดพลาด ยกตัวอย่างเช่น การนำเฉพาะรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้, ค่าดอกเบี้ยเงินกู้และค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเงินฝากมาหาส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยซึ่งอาจเกิดความบิดเบือนได้ทั้งนี้เพราะสินเชื่ออาจไม่ได้มาจากเงินฝากเพียงอย่างเดียว โดยอาจมาจากการกู้ยืม

จากช่องทางอื่นๆ เช่นจากตราสารทางการเงินซึ่งในกรณีนี้อาจทำให้ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารได้รับที่คำนวณได้สูงกว่าความเป็นจริงหรือการไม่นำรายได้จากการลงทุนมาร่วมพิจารณาด้วยก็อาจทำให้ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่คำนวณได้ต่ำกว่าความเป็นจริง แต่ในปัจจุบันบัญชีเบ็ดเสร็จของธนาคารมีมาตรฐานทำให้ปัญหาของ Ex Post Spreads มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมาก ทำให้ผลการศึกษาที่ใช้การวัดส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยตามวิธีของ Ex Post Spreads มีความถูกต้องมากกว่า

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยและส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย

ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์นั้นมีความสัมพันธ์กับอัตราดอกเบี้ยต่างๆ ทั้งอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ , อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก และอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานในท้องตลาด ซึ่งส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยสามารถสะท้อนถึงภาวะเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลาได้ เมื่อพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยและส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ ในช่วงปี 2535 – 2544 สามารถสรุปทิศทางอัตราดอกเบี้ย, ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยและส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยกับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยช่วงปี 2535 – 2544

ภาพที่ 2.1 แสดงให้เห็นความเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยและส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย ตั้งแต่ปี 2535 – 2544 โดยแยกพิจารณาออกเป็น 3 ช่วงเวลา โดยในช่วงแรกเป็นช่วงปี 2535 – 2536 ในช่วงนี้ ประเทศไทยยังอยู่ในช่วงที่ยังคงมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็ยังเป็นช่วงที่เริ่มชลอตัวลงจากช่วงที่ประเทศไทยมีการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ (ช่วงปี 2532 – 2534) โดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ (MLR) ปรับตัวลดลงจากร้อยละ 14.08 ในปี 2535 เหลือร้อยละ 12.90 ในปี 2536 อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก (ประจำ 3 เดือน) ปรับตัวลดลงในปี 2536 จากร้อยละ 9.58 ในปี 2535 เป็นร้อยละ 8.17 ขณะที่อัตราดอกเบี้ยซื้อคืนพันธบัตรปรับตัวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.32 ในปี 2535 และเป็นร้อยละ 5.08 ในปี 2536 จากการที่อัตราดอกเบี้ยเงินฝากปรับตัวลดลงมากกว่าการปรับตัวลดลงอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ทำให้ในช่วงเวลานี้ธนาคารพาณิชย์ได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยโดยการคำนวณแบบ Ex Ante Spreads เพิ่มขึ้นจาก 4.50 ในปี 2535 เป็น 4.73 ในปี 2536 แต่ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Post Spreads ไม่มีการเปลี่ยนแปลงยังคงเท่ากับร้อยละ 4.00 ทั้งสองปี

ช่วงเวลาที่ 2 (ปี 2537 – 2539) ในช่วงนี้ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ช่วงภาวะเศรษฐกิจถดถอย เริ่มประสบปัญหาเงินเฟ้อ (มากกว่าร้อยละ 6 ในช่วงเวลานี้) และเกิดปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างต่อเนื่องโดยในปี 2538 ไทยขาดดุลบัญชีเดินสะพัดสูงถึงร้อยละ 8 ของ GDP (ศรชัย เตรียมวรกุล : 2543) ในช่วงนี้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ MLR ได้ปรับตัวเพิ่มขึ้นโดยตลอด จากร้อยละ 12.16 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 15.09 ในปี 2539 ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำ 3 เดือนได้ปรับตัวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.38 เป็นร้อยละ 12.51 ในปี 2538 แต่ได้ปรับตัวลดลงเป็นร้อยละ 11.75 ในปี 2539 เช่นเดียวกับอัตราดอกเบี้ยซื้อคืนพันธบัตรประเภท 1 วัน ได้ปรับตัวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.6 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 9.79 ในปี 2538 และได้ปรับตัวลดลงเป็นร้อยละ 8.88 ในปี 2539 โดยในช่วงนี้ ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads ได้ปรับตัวลดลง จากร้อยละ 2.78 ในปี 2537 เหลือร้อยละ 2.10 ในปี 2538 แต่ธนาคารพาณิชย์ได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3.34 ในปี 2539 ซึ่งขัดแย้งกับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Post Spreads ซึ่งปรับตัวลดลงโดยตลอด (จากร้อยละ 4.39 ในปี 2537 เหลือร้อยละ 3.96 และ 3.71 ในปี 2538 และ 2539 ตามลำดับ) จะเห็นได้ว่าธนาคารเริ่มประสบปัญหารายได้ลดลง

ช่วงเวลาที่ 3 (ปี 2540 – 2544) เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงิน โดยจากปัญหาเงินเฟ้อและปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ปัญหาความกังวลเกี่ยวกับภาระหนี้สินต่างประเทศ (ณ สิ้นไตรมาส 2 ของปี 2540 ไทยมีภาระหนี้ต่างประเทศ 92 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ คิดเป็นหนี้ระยะสั้นประมาณร้อยละ 40ของหนี้ทั้งหมด และหนี้ของภาคเอกชนคิดเป็นร้อยละ 80 ของหนี้ต่างประเทศทั้งหมด) ก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อค่าเงิน

บาทและต่อระบบเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ดำเนินนโยบายการเงินอย่างเข้มงวด เพื่อปกป้องค่าเงิน และแก้ปัญหาเงินเฟ้อ ผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืนพันธบัตรปรับตัวสูงสุดถึงร้อยละ 27 ในเดือนกรกฎาคม 2540 มีค่าเฉลี่ยทั้งปีอยู่ ณ ระดับร้อยละ 14.9 โดยสาเหตุส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืนพันธบัตรปรับตัวสูงขึ้น เนื่องจากการเข้ามาระดมเงินของกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน (FIDF) เพราะต้องการเงินจำนวนมากเพื่อนำไปช่วยเหลือธนาคารที่ประสบปัญหาขาดสภาพคล่อง ธนาคารพาณิชย์จึงประสบกับภาวะสภาพคล่องตึงตัวผลที่สุดเมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศให้เงินบาทเคลื่อนไหวได้อย่างเสรีภายใต้การจัดการ ในวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ทำให้กิจการต่าง ๆ ประสบภาวะล้มละลาย หรือขอยุติพักชำระหนี้กับธนาคารเป็นผลให้เกิดหนี้เสียจำนวนมาก จนกระทบต่อความเชื่อมั่นที่มีต่อธนาคารพาณิชย์

ในที่สุดทางรัฐบาลต้องตัดสินใจในขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Funds ; IMF.) ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามวิธีของ IMF. โดยให้ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดอัตราดอกเบี้ยในระดับที่สูง (อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืนพันธบัตรเฉลี่ยร้อยละ 14.9 และ 13.36 ในปี 2540 และ 2541 ตามลำดับ) ในปี 2540 และ 2541 อัตราดอกเบี้ยเงินกู้และเงินฝากได้ปรับตัวขึ้นตลอดโดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้มีค่าเฉลี่ยทั้งปีอยู่ ณ ระดับร้อยละ 15.49 และ 17.07 ในปี 2540 และ 2541 ตามลำดับ ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินฝากเฉลี่ยทั้งปีในปี 2540 และ 2541 อยู่ ณ ระดับร้อยละ 12.52 และ 10.02 ตามลำดับ ช่วงนี้ธนาคารพาณิชย์ขนาดกลางและเล็กหลายแห่งประสบปัญหาขาดความเชื่อมั่นต่อการดำรงอยู่ของธนาคาร ทำให้เกิดการถอนเงินฝากจากธนาคารเหล่านี้ไปฝากไว้กับธนาคารขนาดใหญ่หรือสถาบันการเงินอื่นที่มีความมั่นคงกว่า ดังนั้นธนาคารบางแห่งจึงได้เสนออัตราดอกเบี้ยให้แก่ลูกค้ามากกว่าร้อยละ 15 ขณะที่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงกว่าร้อยละ 16 เพื่อชดเชยต้นทุนเงินฝากที่เพิ่มขึ้น แต่ในช่วงปี 2542 - 2544 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ลดอัตราดอกเบี้ยซื้อคืนพันธบัตร เนื่องจากการกำหนดอัตราดอกเบี้ยในระดับที่สูงไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำได้ โดยอัตราดอกเบี้ยซื้อคืนพันธบัตรได้ปรับตัวลดลงเหลือร้อยละ 1.24 ในปี 2542 ร้อยละ 1.1 ในปี 2543 และร้อยละ 1.76 ในปี 2544 เป็นผลให้ธนาคารลดอัตราดอกเบี้ยลดลงทั้งอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก โดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลดลงเหลือร้อยละ 10.63 ร้อยละ 9.07 และร้อยละ 7.75 ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินฝากลดลงเหลือร้อยละ 5.13 ร้อยละ 3.64 และร้อยละ 2.41 โดยตลอดทั้งช่วงเวลา 2540 – 2544 ธนาคารได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads ในระดับที่สูง ปี 2541 Ex Ante Spreads เฉลี่ยทั้งปีอยู่ ณ ระดับร้อยละ 7.05 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.97 ในปี 2540 ปี 2542 ปี 2543 และปี 2544 Ex Ante Spreads มีค่าเฉลี่ย

อยู่ ณ ระดับร้อยละ 5.5 ร้อยละ 5.43 และร้อยละ 5.34 ตามลำดับ จากการที่ธนาคารพาณิชย์ได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads ในระดับที่สูงจึงได้เกิดกระแสวิจารณ์ว่าธนาคารพาณิชย์แสวงหากำไรเกินควร เอาเปรียบผู้ฝากและซ้ำเติมผู้กู้แต่เมื่อพิจารณาส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Post Spreads พบว่าในช่วงเวลานี้ธนาคารได้รับ Ex Post Spreads ในระดับที่ต่ำซึ่งขัดแย้งกับ Ex Ante Spreads เนื่องจากในช่วงนี้ธนาคารประสบปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นผลทำให้เกิดต้นทุนการเสื่อมค่าของสินทรัพย์เป็นผลให้ในปี 2541¹ ธนาคารได้รับธนาคารได้รับ Ex Post Spreads เป็นลบโดยอยู่ ณ ระดับร้อยละ -0.65 ลดลง จากร้อยละ 3.03 ในปี 2540 และ Ex Post Spreads ส่วนในระดับในปี 2542 และ 2543 Ex Post Spreads เฉลี่ยทั้งปีอยู่ ณ ระดับร้อยละ 1.60 และ 2.69 ก่อนจะเพิ่มเป็นร้อยละ 3.61 ในปี 2544

ดังนั้นการที่จะสรุปว่าธนาคารพาณิชย์เอาเปรียบผู้ฝากและผู้กู้จึงเป็นข้อสรุปที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะจะเห็นได้ว่าส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารได้รับจริงนั้นอยู่ในระดับที่ไม่สูงนัก และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารได้รับจริง (Ex Post Spreads) กับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารเรียกกร้อง (Ex Ante Spreads) พบว่าอัตราดอกเบี้ยทั้งสองมีความขัดแย้งกันโดยมีค่าที่แตกต่างกันมากทุกกลุ่มธนาคาร โดยเฉพาะธนาคารขนาดกลางและเล็ก โดยสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2.1 และภาพที่ 2.2 ได้ดังนี้

จากตารางที่ 2.1 และภาพ 2.2 ได้แสดงค่าและทิศทางของส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads และส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Post Spreads แยกกลุ่มระหว่างกลุ่ม 5 ธนาคารขนาดใหญ่และกลุ่ม 8 ธนาคารขนาดกลางและเล็ก² ในช่วงปี 2535 – 2539 กลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็กมีส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads เฉลี่ยร้อยละ 3.44 มากกว่ากลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ที่ได้รับเฉลี่ย ณ ระดับร้อยละ 2.97 แต่เมื่อหากพิจารณาส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Post Spreads พบว่าธนาคารได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยมากกว่ากลุ่มธนาคารขนาดกลาง

¹ ในปี 2541 หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ คิดเป็นร้อยละ 45.02 ของปริมาณสินเชื่อทั้งหมด (ศรชัย เตரியมวรกุล : 2543)

² การพิจารณาขนาดของธนาคารพาณิชย์ไทย พิจารณาจากขนาดของสินทรัพย์ , ปริมาณสินเชื่อและปริมาณเงินฝากสามารถแบ่งกลุ่มธนาคารได้เป็น

กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ประกอบด้วย ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ และธนาคารกรุงศรีอยุธยา

กลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็กประกอบด้วย ธนาคารทหารไทย ธนาคารนครหลวงไทย ธนาคารศรีนคร ธนาคารเอเชีย ธนาคารไทยธน ธนาคารไทยธนาคาร ธนาคารนครธน และธนาคารรัตนสิน

และเล็ก โดยกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ได้รับเฉลี่ย ณ ระดับร้อยละ 4.05 ในขณะที่กลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็กได้รับ ณ ระดับ 3.48

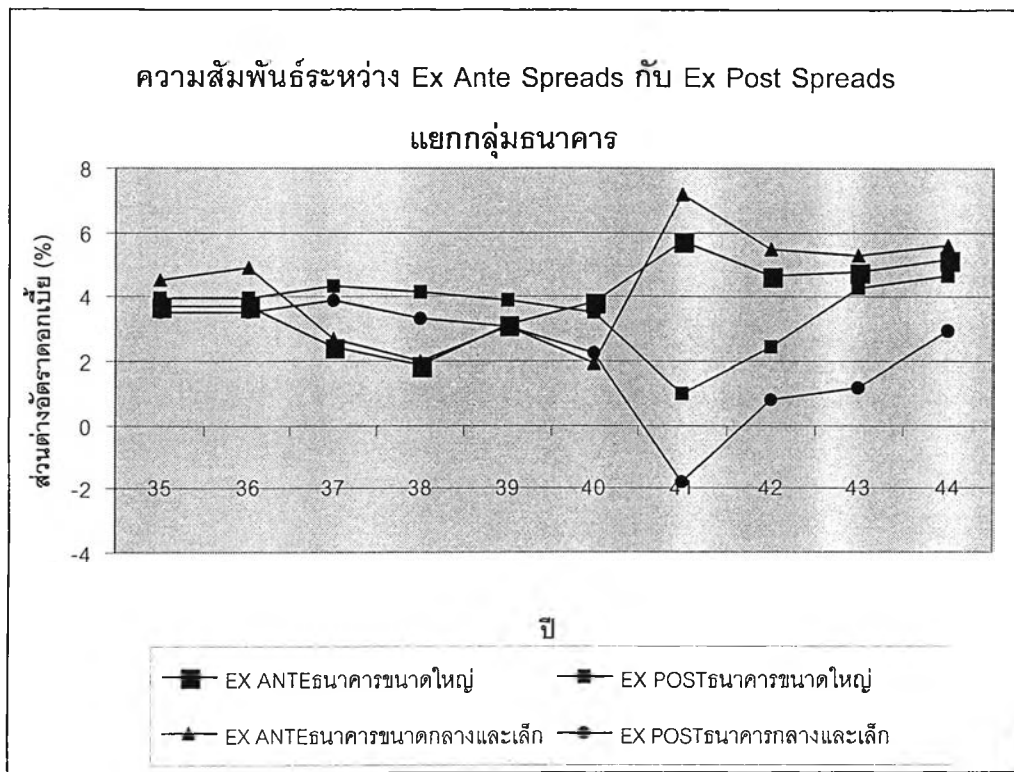
ตารางที่ 2.1 Ex Ante Spreads และ Ex Post Spreads แยกกลุ่มธนาคาร ช่วงปี 2535 - 2544

ปี	Ex Ante ธนาคาร ขนาดใหญ่	Ex Ante ธนาคาร ขนาดกลางและเล็ก	Ex Post ธนาคาร ขนาดใหญ่	Ex Post ธนาคาร ขนาดกลางและเล็ก
2535	3.70	4.53	3.93	3.55
2536	3.70	4.91	3.95	3.55
2537	2.45	2.69	4.32	3.90
2538	1.85	2.03	4.16	3.32
2539	3.15	3.06	3.92	3.09
2540	3.85	1.94	3.54	2.27
2541	5.70	7.19	0.99	-1.80
2542	4.65	5.44	2.44	0.78
2543	4.75	5.26	4.20	1.15
2544	5.17	5.63	4.68	2.94

ที่มา : คำนวณจากฐานข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทยและตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ในช่วงปี 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินเป็นผลให้ธนาคารประสบภาวะขาดทุนอย่างมาก ธนาคารบางแห่งที่มีกองทุนติดลบจำเป็นต้องเพิ่มทุนเป็นจำนวนมาก ประชาชนผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อตัวระบบสถาบันการเงินทางธนาคารประเทศไทย จึงต้องเข้ามาแทรกแซงซึ่งส่งผลทำให้โครงสร้างตลาดธนาคารเปลี่ยนแปลงไป โดยบางธนาคารต้องถูกขายโอนไปอยู่ภายใต้การบริหารของธนาคารต่างประเทศได้แก่ ธนาคารนครธน ซึ่งถูกขายให้กับธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ โดยต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์นครธน ธนาคารเอเชียและธนาคารไทยทูนก็ได้ขายกิจการให้กับธนาคารต่างชาติ โดยธนาคารเอเชียได้ขายหุ้นส่วนใหญ่ให้กับธนาคารเอ บี เอ็น แอมโร ส่วนธนาคารไทยทูนได้ขายหุ้นส่วนใหญ่ให้กับธนาคารดี บี เอส และได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารดี บี เอส ไทยทูน และบางธนาคารที่ไม่สามารถเพิ่มทุนด้วยตนเองได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงินเข้ามาควบคุม โดยธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การและธนาคารมหานครได้ถูกปิดกิจการลงและโอนสินทรัพย์และหนี้สินที่มีคุณภาพไปให้กับธนาคารกรุงไทย

ภาพที่ 2.2 Ex Ante Spreads และ Ex Post Spreads แยกกลุ่มธนาคาร ช่วงปี 2535 – 2544

ธนาคารสหธนาคารได้ถูกสั่งให้ลดทุนและเพิ่มทุน โดย FIDF และมีการควบรวมกับบริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์และได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารไทยธนาคาร ธนาคารแหลมทองได้ถูกนำไปควบรวมกับธนาคารรัตนสิน ซึ่งก่อตั้งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2541 เป็นธนาคารรัตนสิน ซึ่งภายหลัง FIDF ได้เข้ามาแทรกแซงและได้ขายหุ้นให้กับธนาคารยูโนเด็ดไอเวอร์ ซี (UOB) และได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารยู โอ บี รัตนสิน ธนาคารนครหลวงไทยและธนาคารศรีนครก็ได้ถูก FIDF เข้ามาแทรกแซง โดยการจัดตั้งคณะกรรมการเข้ามาบริหารจนถึงปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาผลกระทบที่มีต่อส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยในช่วงเวลาปี 2540 – 2543 พบว่าในกลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็ก Ex Ante Spreads มีช่วงการแกว่งตัวและมีระดับที่สูงกว่า (จากร้อยละ 1.94 ในปี 2540 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7.19 ในปี 2541 และลดลงเหลือร้อยละ 5.44 และ 5.26 ในปี 2542 และ 2543 ตามลำดับ) กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ (จากร้อยละ 3.85 ในปี 2540 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5.7 ในปี 2541 และลดลงเหลือร้อยละ 4.65 และ 4.75 ในปี 2542 และ 2543)

ทั้งนี้เนื่องมาจากในช่วงปี 2541 ธนาคารขนาดกลางและเล็กแข่งขันกันปรับดอกเบี้ยเงินฝากให้อยู่ในระดับสูง (ประมาณร้อยละ 10 – 16.5) เพื่อจูงใจให้ผู้ฝากยังคงฝากเงินกับธนาคารต่อไป อันเป็นผลจากการขาดความเชื่อมั่นต่อตัวธนาคาร ในขณะนั้นจึงเกิดกระแสการเคลื่อนย้ายเงินฝากจากธนาคารเหล่านี้ไปฝากธนาคารขนาดใหญ่ แม้ว่าธนาคารกลุ่มนี้จะให้ผลตอบแทนต่ำกว่า (ประมาณร้อยละ 10.00 – 12.25) ต่อมาเมื่อสถานการณ์เริ่มคลี่คลาย ผู้ฝากและเจ้าหน้าที่เริ่มมีความมั่นใจต่อธนาคารที่ได้รับการควบคุมจากทางการมากขึ้น จึงเกิดการเคลื่อนย้ายเงินฝากเพื่อแสวงหาผลตอบแทนที่สูงกว่า ทำให้ธนาคารขนาดใหญ่ซึ่งจ่ายผลตอบแทนให้ผู้ฝากต่ำกว่าต้องหันมาแข่งขันด้านราคามากขึ้น และคงอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมไว้ในระดับที่สูงเพื่อชดเชยต้นทุนการเงินที่เพิ่มขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดเพดานดอกเบี้ยเงินฝากสำหรับธนาคารพาณิชย์ทำให้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากลดลงในปี 2542 ปี 2543 และปี 2544 โดยเฉลี่ยอยู่ ณ ระดับ 5.13 ร้อยละ 3.64 และร้อยละ 2.37 ตามลำดับ ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ MLR ก็ได้ปรับตัวลดลงเช่นกันเหลือร้อยละ 10.13 ร้อยละ 9.07 และร้อยละ 7.75 ในปี 2542 ปี 2543 และปี 2544 ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้มีการปรับตัวลดลงที่น้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ทั้งนี้เนื่องมาจากความเสี่ยงจากการผิดนัดชำระหนี้ยังคงอยู่ในระดับสูง (โดยปริมาณหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อปริมาณสินเชื่ออยู่ที่ร้อยละ 38 ของสินเชื่อทั้งหมดในปี 2542 และร้อยละ 25 ของสินเชื่อในปี 2543)

เมื่อพิจารณา Ex Post Spreads ในช่วงปี 2540 – 2544 พบว่า กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ได้รับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย (โดยเฉลี่ยร้อยละ 3.10) มากกว่ากลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็กที่ได้รับ (โดยเฉลี่ยร้อยละ 0.77) โดยในปี 2541 ธนาคารพาณิชย์ Ex Post Spreads ที่ธนาคารพาณิชย์ได้รับลดลงจากปี 2540 เป็นจำนวนมาก (ร้อยละ 3.54 เป็น 0.99 สำหรับกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่และร้อยละ 2.27 เป็น -1.80 สำหรับกลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็ก) เนื่องจากในช่วงปี 2541 หลายธนาคารมีค่าใช้จ่ายที่เป็นดอกเบี้ยมากกว่ารายได้ที่ดอกเบี้ยเนื่องจากมีต้นทุนจากการกู้ยืมเพื่อเพิ่มทุนและมีการผิดสัญญาใช้เงินกู้จำนวนมากโดยในปี 2541 โดยหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) คิดเป็นร้อยละ 45 ของปริมาณสินเชื่อทั้งหมดทำให้ธนาคารต้องสูญเสียรายได้ไปเป็นจำนวนมาก ส่วนในปี 2542 ปี 2543 และปี 2544 ธนาคารทั้ง 2 กลุ่มได้รับ Ex Post Spreads เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 2.44 ร้อยละ 4.29 และร้อยละ 4.68 สำหรับกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ ร้อยละ 0.78 ร้อยละ 1.15 และร้อยละ 2.94 สำหรับกลุ่มธนาคารขนาดกลางและเล็ก) แต่เมื่อพิจารณาร่วมกับส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย Ex Ante Spreads พบว่า ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยทั้งสองมีความขัดแย้งกัน กล่าวคือ Ex Post Spreads มีขนาดที่เล็กกว่าเป็นจำนวนมาก นั่นคือ ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารได้รับจริงนั้นน้อยกว่าส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารเรียกร้อง

2.4 ส่วนประกอบส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย

อาศัยการวิเคราะห์ทางบัญชี โดยใช้ข้อมูลทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ได้เพื่อศึกษาถึงส่วนประกอบของส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ (Randall :1998) พบว่ากำไรก่อนหักภาษี (P) ถูกกำหนดจากรายได้ดอกเบี้ยเงินกู้และเงินปันผล (II) บวกด้วยรายได้ที่ไม่ใช่ดอกเบี้ย (NII) หักค่าใช้จ่ายด้านดอกเบี้ย (IE) ต้นทุนการดำเนินงาน (OC) และค่าใช้จ่ายจากการกันสำรองหนี้สินและหนี้สูญ (BD) สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$P = II + NII - IE - OC - BD$$

จัดรูปใหม่ได้ $II - IE = OC + BD + P - NII$

นำเงินฝากและเงินกู้ยืมถัวเฉลี่ย (AD) มาหารตลอดทั้ง 2 ข้างของสมการ ในที่นี้ AD เป็น Scaling Factor จะได้ว่า

$$(II / AL) * (AL / AD) - IE / AD = OC / AD + BD / AD + (P / AA) * (AA / AD) - NII / AD$$

กำหนดให้

$$\text{ค่าถัวเฉลี่ย} = (\text{ค่าตอนต้นปี (ยอดยกมาจากปลายปีก่อน)} + \text{ค่าตอนสิ้นปี}) / 2$$

$$AA = \text{สินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ย}$$

$$AL = \text{ค่าถัวเฉลี่ยของสินเชื่อบริษัท (สินเชื่อ + ดอกเบี้ยค้างรับ - สำรองหนี้สงสัยจะสูญ) และเงินลงทุนในหลักทรัพย์}$$

$$AD = \text{ค่าถัวเฉลี่ยของเงินฝากและเงินกู้ยืม}$$

$$AL / AD = \text{อัตราส่วนสินเชื่อและเงินลงทุนในหลักทรัพย์ถัวเฉลี่ยต่อเงินฝากและเงินกู้ยืมถัวเฉลี่ย}^3$$

³ ในการระดมเงินฝากและการกู้ยืม ธนาคารจะมีภาระต้องกันเงินจำนวนหนึ่งเป็นเงินสำรองสภาพคล่องของเงินฝากและเงินกู้ (ในที่นี้แทนเงินสำรองดังกล่าวด้วย E) ส่วนเงินที่เหลือจึงสามารถนำไปขยายสินเชื่อหรือลงทุนในหลักทรัพย์ได้ ซึ่งเขียนเป็นสมการดังนี้

$$AL = AD - E$$

นำ AD หารตลอดจะได้ $AL / AD = 1 - e$ โดยที่ $e = E / AD = \text{อัตราส่วนสินทรัพย์สภาพคล่อง}$

$P / AA = ROA =$ อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวมถัวเฉลี่ย

$AA / AD =$ ส่วนกลับของอัตราส่วนเงินฝากและเงินกู้ยืมต่อสินทรัพย์รวม

สมการข้างต้นจัดรูปใหม่ได้

$$I(L) - I(D) = e * I(L) + OC / AD + BD / AD + ROA * (AA / AD) - NII / AD + u / AD$$

โดยที่

$I(L) = II / AL =$ อัตราผลตอบแทนจากการขายสินเชื่อและการลงทุนในหลักทรัพย์

$I(D) = IE / AD =$ อัตราดอกเบี้ยจ่ายซึ่งเป็นต้นทุนของเงินฝากและเงินกู้ยืมที่ระดมมา

$e * I(L) =$ ต้นทุนค่าเสียโอกาสจากการที่ไม่สามารถนำเงินสำรองสินทรัพย์สภาพคล่องไป

หาผลตอบแทนได้ตามปกติ

$OC / AD =$ แสดงถึงประสิทธิภาพในการบริหารงานของธนาคาร

$BD / AD =$ แสดงถึงประสิทธิภาพในการบริหารความเสี่ยงในสินเชื่อ

$ROA * (AA / AD) =$ แสดงอัตราผลตอบแทนที่ธนาคารได้รับจากการบริหารสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่ธนาคารเรียกร้อง

$NII / AD =$ แสดงอัตราผลตอบแทนจากการใช้ทรัพยากรของธนาคารไปหารายได้ในทางอื่นนอกเหนือจากรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ และเงินปันผล อันเป็นกิจกรรมหลัก

$u =$ ค่าผิดพลาด (Residual) อันอาจเกิดจากการนำข้อมูลจากงบกำไรขาดทุน (Flow Data) และงบดุล (Stock Data) มาใช้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น II / AL โดย II เป็นข้อมูลประเภท Flow Data ซึ่งแสดงกระแสรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้และเงินปันผล ขณะที่ AL เป็นข้อมูลประเภท Stock Data ที่นำยอดเฉลี่ยกับยอดคงเหลือตอนปลายปี ค่าผิดพลาดเกิดขึ้นได้เพราะปริมาณสินเชื่อบริหารระหว่างปีอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากยอดคงเหลือต้นปีหรือปลายปี ซึ่งยอดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีนัยสำคัญต่อกระแสรายได้จากดอกเบี้ยเงินให้กู้ จึงทำให้เกิดข้อผิดพลาดนี้ขึ้น

จากสมการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยประกอบไปด้วยส่วนประกอบที่เป็นผลตอบแทนในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงินของธนาคารพาณิชย์และส่วนประกอบที่เป็นส่วนของต้นทุนของธนาคาร ซึ่งประกอบด้วยต้นทุนการดำเนินงาน (Operation Cost) และต้นทุนที่เกิดจากกฎระเบียบที่มีต่อธนาคารพาณิชย์ (Regulation Cost) โดย

ผลตอบแทนในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงินของธนาคารพาณิชย์เป็นผลตอบแทนสำหรับธนาคารพาณิชย์ในการเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงิน

ต้นทุนในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย โดยต้นทุนในการดำเนินงานมีค่าใช้จ่ายหลักประกอบไปด้วย ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพนักงาน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ค่าภาษีอากร ค่าธรรมเนียม และค่าบริการ และค่าตอบแทนกรรมการ

ต้นทุนที่เกิดจากกฎระเบียบที่มีต่อธนาคารพาณิชย์เป็นอีกส่วนประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย เนื่องจากในฐานะของตัวกลางทางการเงินธนาคารพาณิชย์ได้รับอนุญาตจากทางการโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ให้สามารถระดมเงินออมจากประชาชน ทั้งในรูปของเงินฝาก และการก่อกั้นในลักษณะต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำไปปล่อยสินเชื่อแก่หน่วยเศรษฐกิจที่ต้องการปัจจัยด้านเงินทุน ซึ่งการทำหน้าที่ดังกล่าวของธนาคารจำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และการควบคุมดูแลจากทางการเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ออมและผู้กู้และเพื่อให้เกิดความมั่นคงของตัวสถาบันการเงินเอง ซึ่งจะส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจมีความมั่นคงเช่นกัน โดยกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และนโยบายที่มีผลกระทบต่อส่วนต่างดอกเบี้ยสามารถสรุปได้ดังนี้ (ศรชัย เตรียมวรกุล : 2541)

(1) การดำรงสินทรัพย์สภาพคล่อง ถูกกำหนดให้เป็นสัดส่วนกับเงินฝากที่ธนาคารระดมมาได้ โดยสินทรัพย์สภาพคล่อง ประกอบด้วย เงินสดที่ธนาคารพาณิชย์ถือครองทั้งในรูปเงินบาทและเงินตราต่างประเทศ ส่วนที่สอง คือ เงินฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สินทรัพย์ทั้ง 2 ประเภทนี้ไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทน ขณะที่ส่วนที่เหลือให้สามารถถือครองเป็นหลักทรัพย์ที่ปราศจากภาวะผูกพัน และต้องเป็นหลักทรัพย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งการให้ธนาคารพาณิชย์ถือครองหลักทรัพย์เหล่านี้เป็นสินทรัพย์สภาพคล่องได้ จะช่วยลดภาระต้นทุนเงินฝากลงได้บ้าง ขณะที่อีกทางหนึ่งก็ช่วยให้รัฐบาลจัดการกับงบประมาณขาดดุลได้ถ้าจำเป็นต้องมีการออกพันธบัตรมาชดเชย โดยขายให้กับธนาคารพาณิชย์ที่ต้องการจะนำไปดำรงเป็น

สินทรัพย์สภาพคล่อง เราจะเห็นว่าในการระดมเงินฝากนอกจากต้นทุนดอกเบี้ยเงินฝากแล้ว ธนาคารพาณิชย์จะมีต้นทุนจากการที่ต้องดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องดังกล่าว

(2) เงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง ได้ถูกกำหนดไว้เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของธนาคารและระบบสถาบันการเงิน โดยธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ให้คำนิยามเงินกองทุน ซึ่งจัดออกเป็น 2 ชั้น คือ กองทุนชั้นที่ 1 ถือเป็นส่วนของผู้ถือหุ้นอย่างแท้จริง เช่นทุนจดทะเบียน ส่วนล้ำมูลค่าหุ้นกำไรสะสมที่จัดสรรแล้ว เป็นต้น ส่วนกองทุนชั้นที่ 2 มีลักษณะเป็นพันธะผูกพันระยะยาว เช่น หุ้นกู้ด้อยสิทธิระยะยาว หรือเงินสำรองจากการตีราคาที่ดินและอาคาร เป็นต้น สำหรับสินทรัพย์เสี่ยงธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดน้ำหนักความเสี่ยงของสินทรัพย์แต่ละประเภท เราพิจารณาได้ว่าเงินกองทุนที่ธนาคารต้องดำรงในส่วนนี้ เสมือนเป็นการบังคับให้ผู้ถือหุ้นธนาคาร (เจ้าของกิจการ) ต้องเข้ารับความเสี่ยงจากการถือสินทรัพย์ร่วมกับผู้ออมด้วย⁴ แม้การดำรงเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงจะไม่กระทบต่อส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยโดยตรง แต่มาตรการดังกล่าวจะมีส่วนในการจำกัดความสามารถในการปล่อยสินเชื่อ หรือการลงทุนในสินทรัพย์อื่นใดของธนาคารให้มีความระมัดระวังมากขึ้น

(3) เงินจ่ายสมทบกองทุนฟื้นฟูสถาบันการเงิน ภาระหนึ่งของธนาคารในการระดมเงินฝาก คือ ต้องร่วมกันจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนฟื้นฟูฯ คิดเป็นสัดส่วนของเงินฝากโดยมีที่มาจากวิกฤตการณ์สถาบันการเงิน ช่วงปี 2528 กองทุนฟื้นฟูฯ ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือสถาบันการเงินที่มีปัญหาสภาพคล่อง เนื่องจากไทยยังไม่มีสถาบันประกันเงินฝากมาทำหน้าที่นี้ โดยกำหนดให้จัดเก็บเงินเป็นจำนวนร้อยละ 0.1 ของเงินฝากทั้งสิ้นจากทุกธนาคาร และได้เพิ่มเป็นร้อยละ 0.2 ในปี 2540 และเป็นร้อยละ 0.4 ของเงินฝากและเงินกู้ที่กองทุนฟื้นฟูฯ รับประกัน ในปี 2541 ถึงปัจจุบัน เงินเรียกเก็บดังกล่าวเป็นการให้เปล่าไม่มีผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินจึงถือเป็นต้นทุนในการระดมเงินออมของธนาคาร

(4) การระงับการรับรู้ดอกเบี้ยค้างรับเป็นรายได้ และการสำรองสินทรัพย์สงสัยจะไม่มีราคา หรือเรียกคืนไม่ได้ ส่วนของสินเชื่อที่ธนาคารมีความเสี่ยงจะไม่ได้รับชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย ดังนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยจึงวางมาตรฐานวิธีปฏิบัติในการรับรู้ดอกเบี้ยค้างรับเป็นรายได้และการสำรองหนี้สงสัยหรือเรียกคืนไม่ได้ โดยในปี 2532 ได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์หยุดรับรู้รายได้ดอกเบี้ยค้างรับที่ค้างชำระเกินกว่า 6 เดือน นับแต่วันครบกำหนดชำระ เว้นแต่มีหลักประกันการชำระหนี้และได้กำหนดช่วงเวลาอย่างเป็นทางการให้ธนาคารต้องกันสำรอง

⁴ ในทางการเงิน อธิบายได้ว่าผู้ฝากในฐานะเจ้าหนี้ของธนาคาร และผู้ถือหุ้นในฐานะเจ้าของธนาคารจะต้องรับความเสี่ยงอันอาจเกิดจากความเสียหายในการบริหารสินทรัพย์ของธนาคารผิดพลาดร่วมกัน

หนี้สงสัยจะสูญหรือเรียกเก็บคืนไม่ได้ ซึ่งเดิมผ่อนปรนให้กันสำรองไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ของสินทรัพย์สงสัยจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ แต่เนื่องจากในปี 2537 ระบบการเงินและเศรษฐกิจของไทยมีความผันผวนอย่างมากจากการเปิดเสรีทางการเงินและความเสี่ยงทางธุรกิจก็มีมากขึ้นตามธนาคารแห่งประเทศไทยจึงให้ธนาคารพาณิชย์เพิ่มอัตราการสำรองสินทรัพย์ที่สงสัยว่าจะไม่มีราคาหรือเรียกคืนไม่ได้ร้อยละ 75 ของสินทรัพย์ดังกล่าว ภายในวันที่ 30 มิถุนายน 2537 และให้กันสำรองเต็มตามจำนวนสินทรัพย์ดังกล่าวภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2538 เป็นต้นไป ส่วนการระงับการรับรู้ดอกเบีย้ค้างรับเป็นรายได้ ได้แบ่งแยกลูกหนี้ที่มีปัญหาเป็นกลุ่มที่ไม่มีหลักประกันค้ำหนี้ให้หยุดรับรู้เมื่อค้างชำระเกินกว่า 6 เดือน และกลุ่มลูกหนี้ที่มีหลักประกันค้ำหนี้ให้หยุดรับรู้เมื่อค้างชำระเกินกว่า 12 เดือน

อย่างไรก็ตาม จากภาวะเศรษฐกิจที่เริ่มตกต่ำอย่างรุนแรงตั้งแต่ปี 2539 ต่อเนื่องมา ลูกหนี้เริ่มมีปัญหาในการชำระหนี้ เงินสำรองการเสื่อมค่าของสินเชื่ออาจไม่เพียงพอ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงกำหนดมาตรการเพิ่มเติมให้ธนาคารพาณิชย์จัดชั้นลูกหนี้ที่ชำระเกินกว่า 6 เดือน เป็นสินทรัพย์จัดชั้นต่ำกว่ามาตรฐาน และให้สำรองในอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 ของยอดคงค้างของสินทรัพย์จัดชั้นดังกล่าว โดยให้ทยอยกันสำรองไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของที่ต้องกันสำรองเพิ่มขึ้นภายในปี 2540 ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 ภายในกลางปี 2541 และสำรองให้ครบถ้วนภายในสิ้นปี 2541 นอกจากนี้ตั้งแต่เดือนมกราคม 2541 ให้หยุดรับรู้รายได้ดอกเบีย้ที่ค้างรับ สำหรับลูกหนี้ทุกรายที่ค้างชำระ เกิน 6 เดือน อย่างไรก็ตามผลสืบเนื่องจากการที่ไทยต้องเข้ารับการช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดวิธีปฏิบัติใหม่เกี่ยวกับการจัดชั้นสินทรัพย์หรือสินเชื่อของธนาคารเป็น 5 ระดับ ในงวดบัญชีสิ้นสุดธันวาคม 2541 ดังนี้

- 1) สินเชื่อปกติ หมายถึง สินเชื่อที่ไม่ค้างชำระดอกเบีย้และเงินต้น ให้กันสำรองร้อยละ 1 ของสินเชื่อ
- 2) สินเชื่อที่กล่าวถึงเป็นพิเศษ หมายถึง สินเชื่อขาดชำระดอกเบีย้ และเงินต้น ตั้งแต่ 1 เดือน แต่ไม่ถึง 3 เดือน ให้กันสำรองร้อยละ 2 ของสินเชื่อ
- 3) สินเชื่อจัดชั้นต่ำกว่ามาตรฐาน หมายถึง สินเชื่อขาดชำระดอกเบีย้ และเงินต้น ตั้งแต่ 3 เดือน แต่ไม่ถึง 6 เดือน ให้กันสำรองร้อยละ 20 ของสินเชื่อ
- 4) สินเชื่อจัดชั้นสงสัย หมายถึง สินเชื่อขาดชำระดอกเบีย้ และเงินต้น ตั้งแต่ 6 เดือน แต่ไม่ถึง 1 ปีกันสำรองร้อยละ 50 ของสินเชื่อ

5) สินเชื่อจัดชั้นสงสัยจะสูญ หมายถึง สินเชื่อขาดชำระเงินต้นและดอกเบี้ย ตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไปให้กันสำรองร้อยละ 100 ของสินเชื่อ

สินเชื่อจัดชั้น 3 ประเภทหลัง ให้ถือเป็น สินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non Performing Loan – NPL) ส่วนสินเชื่อที่ไม่มีราคา หรือเรียกคืนไม่ได้ ถือเป็นสินเชื่อจัดชั้นสูญ และให้ตัดออกจากบัญชีทันที สำหรับการกันสำรองลูกหนี้จัดชั้นตามเกณฑ์ดังกล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ผ่อนปรนให้ธนาคารพาณิชย์ทยอยกันสำรองฯ เพื่อบรรเทาภาระของธนาคาร โดยกำหนดเงื่อนไขดังนี้

- ภายในงวดบัญชีสิ้นสุด 31 ธันวาคม 2541 ให้กันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนที่ต้องกันสำรองฯ

- ภายในงวดบัญชีสิ้นสุด 30 มิถุนายน 2542 ให้กันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของจำนวนที่ต้องกันสำรองฯ

- ภายในงวดบัญชีสิ้นสุด 31 ธันวาคม 2542 ให้กันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนที่ต้องกันสำรองฯ

- ภายในงวดบัญชีสิ้นสุด 30 มิถุนายน 2543 ให้กันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนที่ต้องกันสำรองฯ

- ภายในงวดบัญชีสิ้นสุด 31 ธันวาคม 2543 ให้กันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 100 ของจำนวนที่ต้องกันสำรองฯ

นอกจากนี้ได้เปลี่ยนวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบันทึกดอกเบี้ยค้างรับเป็นรายได้ โดยให้ระงับการรับรู้เมื่อลูกหนี้ค้างชำระดอกเบี้ยหรือเงินต้นเกินกว่า 3 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2542 และตั้งแต่เดือนมกราคม 2543 ให้ยกเลิกรายการดอกเบี้ยค้างรับที่ได้บันทึกเป็นรายได้ไว้แล้ว สำหรับลูกหนี้ที่เข้าเกณฑ์ดังกล่าว

จากวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการกันสำรองลูกหนี้จัดชั้นในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดเจนว่าทันทีที่ธนาคารปล่อยสินเชื่อ ก็จะต้องกันสำรองตามทันทีร้อยละ 1 และต้องกันเพิ่มเติมเมื่อสินเชื่อเข้าข่าย 4 ประเภทหลัง ซึ่งในภาวะที่ธนาคารเผชิญกับสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้สูงขึ้นย่อมแสดงถึงความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับที่ต้องระงับและยกเลิกการรับรู้ดอกเบี้ยค้างรับเป็นรายได้สำหรับสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ตามเกณฑ์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ผลที่ตามมาคือธนาคารย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเรียกร้องส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเพื่อชดเชยความเสี่ยง

จากการผิมนัดชำระหนี้ดังกล่าวและรายได้ดอกเบี้ยที่ลดลง โดยขึ้นอยู่กับทัศนคติต่อความเสี่ยงของธนาคารผู้ปล่อยสินเชื่อด้วยนอกจากนี้การที่สินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจะทำให้สินทรัพย์เสี่ยงของธนาคารเพิ่มขึ้น หมายความว่าธนาคารจะประสบกับภาวะที่เงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงลดต่ำลง จึงอาจมีความจำเป็นต้องระดมเพื่อรักษาระดับเงินกองทุนให้เป็นไปตามที่ทางการกำหนดในส่วนที่เกี่ยวกับการดำรงเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง สิ่งที่มาช่วยไม่พ้นปัญหาการขาดสภาพคล่อง และการจำกัดหรือระงับการปล่อยสินเชื่อใหม่สู่ระบบ ในภาวะที่ธนาคารประสบปัญหาจนจำเป็นต้องระดมทุนทั้งในรูปของกองทุนชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 รวมถึงการระดมเงินฝากหรือการกู้ยืมระยะสั้น ย่อมมีโอกาสจะต้องจ่ายต้นทุนที่สูงขึ้น ธนาคารจึงต้องชดเชยโดยการเรียกร้องส่วนต่างที่เพิ่มขึ้นตาม

ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นกับธนาคารไทยตั้งแต่ปี 2540 เมื่อเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ด้วยเหตุนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ออกมาตรการผ่อนคลายเป็นวันที่ 25 สิงหาคม 2541 โดยเปลี่ยนองค์ประกอบในเงินลงทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง เป็นกองทุนชั้นที่ 1 ให้ดำรงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 4.25 และเมื่อรวมกับเงินกองทุนชั้นที่ 2 จะต้องดำรงทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 8.50 รวมทั้งให้เน้นเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์จัดชั้นปกติ เป็นเงินมาตรฐาน และสินทรัพย์จัดชั้นกล่าวถึงเป็นพิเศษ ให้ครบถ้วนเต็มจำนวนตามที่ต้องการสำหรับปี 2543 ก่อน และธนาคารพาณิชย์สามารถนับเงินสำรองสำหรับสินเชื่อที่กล่าวถึงเป็นพิเศษ เป็นเงินกองทุนได้ตามจำนวนที่กันไว้ แต่ไม่เกินร้อยละ 1.25 ของยอดสินทรัพย์เสี่ยง

